

СУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ЖИТТЄТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

УДК: 159.923:159.922.62

Ямницький В. М.

Доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне (Україна)

Анотація. У статті представлено авторський підхід до теоретичного розв'язання проблеми розвитку життєтворчої активності особистості. Життєтворчість особистості розглядається як процес реалізації цільових та смислових аспектів власного життя, регламентований мотивацією надлишку на підставі цілісності виявлення адаптивної, творчої та суб'єктної активності. Здійснено теоретичний аналіз суб'єктності та відповідальності як системоутворювальних параметрів життєтворчої активності. Виокремлено такі параметри суб'єктності, як цілісність виявлення активності у взаємодії зі світом, свідомий характер діяльності, самосвідомість як наслідок свободи вибору. Відповідальність розглядається як узагальнену рису суб'єктності, що визначає вектор спрямованості життєтворчої активності особистості в соціумі.

Ключові слова: життєтворчість, суб'єктність, відповідальність креативність, активність, пізнання.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах реформування всіх сфер життєдіяльності суспільства та модернізації системи освіти значною мірою зростають вимоги до виявлення творчого потенціалу особистості. Необхідною вимогою сучасності є загальне підвищення темпів життя людини і суспільства, швидкоплинність процесів зовнішнього й внутрішнього оновлення, зростання рівня технологічної складності професійних сфер: прискорюються не тільки процеси соціального життя, –

а й процеси оновлення соціального досвіду. Успішність самореалізації людини у соціумі за таких умов залежить насамперед від усвідомлення себе суб'єктом активності, життєтворчості. З особливою гостротою у цьому зв'язку постає проблема психолого-педагогічного забезпечення соціальної, професійної, життєвої компетентності дорослої особистості, що здатна виявляти високий рівень творчої продуктивності, свідомості, конкурентоспроможності (О. Бодальов, О. Деркач, Ю. Кулюткін,

Л. Орбан-Лембрик, М. Рибніков, О. Степанова, Г. Сухобська та ін.).

Наявність суперечностей, що виникли між потребою реалізації завдань оновлення життєдіяльності суспільства, модернізації освіти дорослих, та відсутністю належного наукового забезпечення напрямку життєтворчості привертають увагу до дослідження проблеми розвитку життєтворчої активності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом серед сучасних наукових розвідок психології особистості виокремився напрям, предметом дослідження якого виступає психологічна категорія життєтворчості особистості. За результатами аналізу досліджень українських та зарубіжних вчених (Н.Ануфрієва, І.Бех, О.Донченко, Л.Іванців, Є.Колесніков, Г.Несен, Л.Сохань, Т.Титаренко, В.Шинкарук, М.Шульга; Є.Варламова, І.Семенов, С.Степанов, А.Сухоруков та ін.) поняття життєтворчості є самостійною психологічною категорією, що має окреслене методологічне і теоретичне підґрунтя, феноменологію, психологічні закономірності й особливості. Наявні спроби наближення до з'ясування психологічної сутності й особливостей поняття з позицій соціальної філософії, загальної, соціальної психології, рефлексивно-гуманістичної психології співтворчості. Натомість необхідно відзначити відсутність єдиної бази аналізу і вивчення психологічних механізмів, властивостей і за-

кономірностей означеного поняття, фрагментарність напрямів окремих досліджень, слабкий зв'язок між теоретичною розробкою і практичним втіленням технологій життєтворчості.

Зважаючи на це, нами було започатковане дослідження означеної проблеми, провідними напрямками якого виступили: з'ясування психологічного змісту поняття життєтворчості особистості, визначення й описання його внутрішніх і зовнішніх психологічних чинників, розробка психологічних засад «життєтворчої активності особистості» як психологічної категорії, визначення її процесуально-динамічних особливостей й психологічних механізмів. В цьому контексті **метою статті** є з'ясування особливостей суб'єктності та відповідальності особистості, визначення їх ролі та місця як системоутворювальних параметрів активності життєтворчості.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Життєтворчість особистості розглядається нами як процес реалізації цільових та смислових аспектів власного життя, регламентований мотивацією надлишку на підставі цілісності виявлення адаптивної, творчої та суб'єктної активності [13].

Феноменологія життєтворчості охоплює широкий проблемний простір, представлений трьома вимірами: *потенційним* (кризи особистості), *актуальним* (життєтворчість), *граничним* (метадіяльнісний рівень активності).

ті, інобуття). Потенційний рівень дозволяє висунути припущення щодо регламентації процесу розвитку життєтворчості особистості переживаннями відповідного типу кризи. Актуальний вимір дозволяє висунути припущення щодо існування відмінностей між типами життєтворчості особистості та розрізнати відповідно життєтворчість: зорієнтовану на адаптацію, на творчість або на розвиток суб'єкта (саморозвиток). Граничний рівень стає можливим на підставі реалізації актуального в повному обсязі й характеризується реалізацією власної унікальності у формі культуротворчості [13].

Критерієм життєтворчості як «творення життя» є цілісність виявлення творчості людини в трьох напрямках: продуктивному (результатах активності особистості), суб'єктивному (у розвитку суб'єктивного світу особистості), і соціальному (відбиття в життєвих світах інших людей). Життєтворчість спрямована на постійну реалізацію та розвиток духовних потреб людини, її прагнення до самоактуалізації. Особистість у цьому процесі виступає як зріла, адаптована, розвинена індивідуальність, яка акмеологічно виявляє особливу спрямованість розвитку [13].

За даними дослідження, пріоритетним напрямом аналізу явищ життєвої проблематики особистості виступає їх розгляд із позицій категорії активності. При цьому, активність ми розуміємо як одну з найважливіших загальних властивостей особистості, яка проявля-

ється в діяльності, у процесі взаємодії з оточуючим середовищем і виступає енергетичною мірою діяльності [13]. Провідними модальностями з позицій розгляду феномену життєтворчості особистості є адаптивна, продуктивна й суб'єктна активність.

Проблема людини як суб'єкта власної діяльності, здатного цілеспрямовано перетворювати життя як об'єктивну дійсність, здійснювати творчий саморозвиток, досить плідно розробляється вітчизняною психологічною наукою (К.Абульханова-Славська, В.Біблер, І.Бех, А.Брушлінський, Л.Бурлачук, В.Зінченко, Б.Ельконін, С.Максименко, Ф.Михайлов, Г.Ложкін, В.Петровський, В.Слободчиков, В.Татенко, Г.Цукерман, В.Шадриков, Н.Чепелева та ін.).

У дослідженнях українських учених (Л.Бурлачук, О.Головаха, О.Кронік, О.Коржева, Л.Сохань та ін.) життя розглядається як взаємозв'язок подій з їхніми суб'єктивними переживаннями. Згідно цього підходу, психологічна доля особистості визначається способом переживання життєвих подій.

Як зазначає О.Коржова, унікальність людини полягає в її способі активно брати участь у процесі життєдіяльності й тим самими «вибудовувати» власне буття, тобто бути його суб'єктом. Авторкою запропоновано концепцію людини як суб'єкта життєдіяльності, згідно якої людина розглядається як її активний учасник, «творець власного життя». Підставою виявлення потенціалу суб'єктності, за

О.Коржовою, виступають суб'єкт-об'єктні орієнтації відносно життєвих ситуацій [4].

У психології існує достатньо досліджень, присвячених аналізу феномену суб'єктності внаслідок заснування С. Рубінштейном суб'єктно-діяльній парадигми й подальшого його розвитку вітчизняними вченими. Такі дослідження знаходяться в контексті більш широкого антропологічного підходу, у якому підкреслюється єдність людини й світу її існування (А.Арсеньєв, А.Аверін, Б.Ананьєв, М.Бахтін, Л.Виготський, В.Зінченко, Є.Ісаєв, В.Келасьєв, В.Слободчиков, В.Чудновський, Е.Фромм та ін.) (цит. за [4, с.3]).

Класичними в цьому контексті вважаються роботи С. Рубінштейна, де підхід до побудови методологічних категорій психології починався з аналізу категорії «діяльність» і завершувався постановкою проблеми людини, суб'єкта цієї діяльності. Розглядаючи проблему суб'єкта діяльності, він виступав проти знеособлення суб'єкта від діяльності, проти розуміння їх взаємозв'язку як чисто зовнішнього. Суб'єкт не тільки діє, перетворює предмет згідно власної мети, але й виступає в різній якості в процесі та результаті її досягнення, за якого змінюються об'єкт і суб'єкт [6].

А. Брушлінський у ході аналізу категорії суб'єкта наголошує, що саме розгляд людини як суб'єкта допомагає цілісно, системно розкрити її специфічну активність у всіх видах взаємодії зі світом. Із часом дорослішання в житті людини все більше місце посідають са-

морозвиток, самовиховання, самоформування. Ототожнюючи поняття «суб'єкт» і «суб'єктність», останню автор визначає як системну цілісність усіх складних і суперечливих якостей, яка формується в ході історичного й індивідуального розвитку. Проте він зазначає, що людський індивід не народжується, а стає суб'єктом у процесі спілкування, діяльності та інших видів власної активності [2].

Натомість позиція В. Татенко полягає у тому, що суб'єкт завжди присутній, наявний, і завжди знаходиться у стані самостановлення, самовдосконалення і саморозвитку. На думку українського дослідника, доцільно говорити не про появу суб'єкта, а про онтологічний рівень його виявлення, що визначається системою «субстанціональних інтуїцій» «суб'єктного ядра» людської істоти [8, с.253-257].

Е. Волкова визначає чотири атрибутивні характеристики суб'єктності: активність, свідомий характер діяльності, самосвідомість та відповідальність як наслідок свободи вибору [3].

І. Якиманська визначає суб'єктність як якість, яка набувається, формується, проте існує внаслідок усталеної в природі життєдіяльності людини, кристалізованої в її потенціях. Авторка акцентує увагу на багатоплановості проявів активності суб'єкта й припускає два напрями її реалізації: *приспосувальний* і *креативний* [12].

Отже, одним із найзагальніших і суттєвих проявів суб'єктності людини є її довільно

усвідомлена активність, яка забезпечує досягнення значимих для людини цілей. На відміну від суб'єктивності, що розглядається як ціннісний, онтологічний аспект буття людини, суб'єктність виступає змістовно-дійовою характеристикою активності, що наголошує на інтенціональності суб'єкта. Суб'єктність виявляється у відношенні до речей, знаків, подій, явищ, людей і самого себе й проявляється в діях, коли людина перетворює їх в об'єкт цілеспрямованих перетворень: починає аналізувати, комбінувати, використовувати як засоби.

Специфічність саморозвитку, самоорганізації суб'єкта в тому й полягає, що в процесі становлення, розвитку людини активність, яка виникає у відповідь на вплив навколишньої ситуації, змінюється власною активністю з пошуку того, що є смислом його життєдіяльності: із чим потрібно вступати у взаємодію й що необхідно перетворювати у власних інтересах. Теоретичний аналіз переходу людини до цього нового рівня взаємодії із зовнішнім світом, представлений у роботах А. Брушлінського, дозволяє визначити суб'єктні прояви людини як спрямованість її свідомості на пошук і визначення задач, засобів їх, успішного розв'язання, узгодження власних прагнень із зусиллями інших людей [2].

Проведений нами аналіз засвідчує, що суб'єктність виступає системною характеристикою особистості. Її провідними властивостями є: цілісність виявлення активності у взаємодії зі світом, свідомий характер діяль-

ності, самосвідомість та відповідальність як наслідок свободи вибору. У контексті аналізу активності життєтворчості наголосимо на таких характеристиках суб'єктності, як можливість реалізації в пристосувальному (адаптація) або креативному (творчість, пізнання) напрямах, спрямованість на самопізнання та саморозвиток, усвідомлюваність активності (рефлексія).

Водночас, на думку В. Татенко, основним способом розвитку зрілого індивіда як суб'єкта психічної активності стає вчинок – індивідуально і соціально відповідальний творчий акт свідомої сутнісної самоактуалізації людини. Саме в екзистенційному переживанні необхідності «втілення сутнісного в собі, у покладанні на себе повної відповідальності за самоздійснення і реалізацію відповідального переживання у вчинку починає стверджувати себе зріла суб'єктність» [10, с. 26]. Отже, В. Татенко вважає, що морально-етична відповідальність впливає на можливість самоперетворення людської істоти за вектором розвитку та самовдосконалення [9, с.15]. У психології відповідальність розглядається як узагальнена властивість особистості, що поєднує компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльно-поведінкової сфер людини як тілесно-духовної цілісності. Відповідальність постає як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприйняття навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'я-

зку, волі [7, с. 46].

На психологічному рівні відповідальність розглядається як одна із генералізуючих якостей, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності, емоційного ставлення до обов'язку. Відповідальність також визначається як моральна риса людини, як мета виховання і якість, яка концентрує в собі усвідомлений особистістю обов'язок. Методологічні основи відповідальності вивчали такі психологи, як С.Рубінштейн, М.Савчин, Ж.Піаже, Ф.Хайдер, К.Хелкама та ін. Окремі проблеми виховання відповідальності особистості досліджували І.Бех, М.Боришевський, Т.Морозкіна та ін. Відповідальність тісно корелює з усвідомленням особистістю сенсу свого буття.

На думку І.Беха, відповідальність передбачає визнання людиною єдиної активної причетності до соціального і природного світу, і це визнання є не стільки результатом оцінки особистості іншими людьми, скільки її власним переконанням, моральним принципом, підсумком самоусвідомлення. Тому людина є не пасивним споглядачем будь-яких соціальних подій. Останні завжди розглядаються нею як учасником. Відповідальна людина має право стверджувати: я відповідаю всім своїм життям, кожний мій акт і переживання є моментом мого життя як відповідальності. Внутрішній світ відповідальної особистості завжди відкритий для соціальних потреб, при-

оритетів, людських цінностей [1].

Отже, у сучасних психологічних дослідженнях відповідальність розглядається як цілісна якість особистості, в якій інтегровані духовні, соціально-психологічні та психофізіологічні функції, що забезпечують розвиток особистості як суб'єкта відповідальної поведінки, який реалізує необхідне й інтенційне [7.]. В контексті нашого дослідження ми розглядаємо її як узагальнену рису суб'єктності, яка визначає вектор спрямованості життєтворчої активності особистості в соціумі.

Як зазначив Л.Виготський, принцип, на основі якого розвивалася психологія у ХХ ст., пов'язувався насамперед з осягненням учинкової дії. Цей акт самоогляду завершеної дії по суті є її рефлексією. Ідеться про рефлексію – термін, що в перекладі з латини означає «повернення назад» із метою заглиблення в те, що відбулось, і на основі цього – пізнання найпотаємніших глибин буття через активність людини. У рефлексії здійснюється поворот духу до «Я» (як до центру дії) та його мікрокосму, стає можливим освоєння звершеного. У результаті цього відбувається формування внутрішнього світу людини, вона дістає можливість усвідомити себе, здійснити самопізнання як акт, через який розкривається суб'єкт, який є знаряддям самопізнання світу.

Рефлексія, як вона виступає в історії філософії та психології, є певна акція, спрямована на усвідомлення власних дій людини, розкриття їхніх канонів, а також законів, що пос-

тають в об'єктивній дійсності. Зважаючи на це, рефлексія має на меті досягти ясності в ставленні людини до себе й світу – визначити стратегію своєї поведінки. Рефлексію зазвичай розглядають у тісному зв'язку з поняттями самосвідомості та Я-концепції.

Однією із провідних тенденцій розвитку особистості в сучасних умовах є розширення й диференціація внутрішнього контролю найрізноманітніших форм її поведінки. У комплексі проблем внутрішньої активності суб'єкта важливе місце посідають проблеми розвитку внутрішнього контролю, самосвідомості, саморегуляції поведінки, визначення їхніх джерел і генезису, питання саморозуміння, самопізнання, самовиховання. Психологічний аспект дослідження проблеми самосвідомості, нерозривно пов'язаний з її філософським аспектом, припускає розкриття специфіки самосвідомості як особливого процесу людської психіки, спрямованої на саморегулювання особистістю своїх дій у сфері поведінки й діяльності на основі самопізнання й емоційно-ціннісного ставлення до себе, до власного «Я».

Поняття «рефлексія» розглядається А.Петровським, М.Ярошевським у двох значеннях: 1) як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, яке припускає особливу спрямованість уваги на діяльність власної душі й вимагає достатньої зрілості суб'єкта; 2) осмислення суб'єктом, чому і якими засобами він справив певне враження

на партнера [5, с.690].

Для досліджень, предметом яких є вивчення особистісного аспекту рефлексії, є властивим розуміння рефлексії як процесу осмислення особистісних змістів (психічних образів, з якими ототожнює себе «Я»), що обумовлює їх зміни й породжує новоутворення особистості (І.Бех, М.Боришевський, О.Захарова, М.Кулюткін та ін.).

Отже, *рефлексію* ми будемо розуміти: як акт усвідомлення власних дій людини з метою розкриття їх причин, пізнання інших психічних явищ і законів об'єктивної дійсності; як визначальну людську властивість, здатність відтворювати себе як носія свідомості.

У цьому зв'язку вимагає спеціального розгляду такий психологічний чинник життєтворчої активності, як *пізнання*, отриманий нами на підставі аналізу феноменології психологічного конструкту життєтворчості. У контексті дослідження проблеми суб'єктної активності він відіграє важливу роль, отже, розглянемо його докладніше.

Як засвідчив аналіз словникових джерел, термін *пізнання* має дуже широке трактування. Його використовують стосовно процесів мислення, міркування, проникнення у проблему тощо з метою позначення певного класу дій абстрактного характеру: інтуїції, інсайту, уявлення, прогнозування, знаходження розв'язку. Так, у філософському словнику І.Фролова *пізнання* визначається як суспільно-історичний процес творчої діяльності людей,

що формує їхні знання, на підставі яких виникають цілі й мотиви дій. Пізнання є особливим видом духовної діяльності, пов'язаною з породженням нових смислів, нових напрямів прикладення творчих зусиль людини [11, с.368-369].

У психології зазвичай використовують поняття *пізнавальної активності*. Ця категорія є однією з найактуальніших у дослідженні природи психіки, психічного розвитку, свідомості, пізнавальних і творчих можливостей особистості. Так, О.Леонтьєв визначає пізнавальну активність як стан готовності до пізнавальної діяльності, що «передусє діяльності та породжує її». Вчені (А.Брушлінський, М.Лісіна, О.Матюшкін, С.Рубінштейн та ін.) джерелом розвитку пізнавальної активності вважають пізнавальну потребу, яка, у свою чергу, стимулюється низкою пртирїч. Серед них: незбігання думки про предмет із самим предметом (С.Рубінштейн); невідповідність між висхідними умовами і вимогами завдання (А.Брушлінський); невідповідність звичних способів дії, що використовуються особою, вимогам задачі (О.Матюшкін); незбігання екстраполяційних характеристик чуттєвих вражень з тими, що були реально одержані (С.Смірнов); суперечлива невідповідність реального й ідеального станів індивіда (Є.Субботський). Здібність до самостійного виявлення суперечностей є свідченням активності особистості, проявом її творчих потенцій (К. Абульханова-Славська,

Д.Богоявленська та ін.). Означені протирїччя розв'язуються у процесі різних видів пізнавальної діяльності. Пізнавальна ж діяльність розуміється як сукупність певним чином пов'язаних дій (операцій), спрямована на одержання істинних знань про об'єкт (С.Рубінштейн).

Як впливає з проведеного нами попереднього аналізу, пізнавальна активність безпосередньо співвідноситься з іншими видами активності (О.Агафонов, А.Брушлінський, Б.Весна та ін.). При цьому її взаємозв'язок з адаптивною активністю описує варіанти незахисної, творчої адаптації, творчих адаптаційних стратегій, самоактуалізації як кінцевої мети адаптації (Н.Мельникова, А.Налчаджян, Є.Торчинська); з суб'єктною – вказує на розвинену самосвідомість суб'єкта активності; з продуктивною – на спільне джерело розвитку (пізнавальні потреби) і процесуальну подібність (за принципової відмінності у характері кінцевого продукту: результатом продуктивної активності є здебільшого матеріальний або інтелектуальний продукт, пізнавальної – ідеальний, буттєвий). В контексті нашого дослідження активність пізнання виступає провідним видом метасоціального, метадіяльнісного (граничного) виміру життєтворчості – інобуття, пов'язаного з особливою духовною діяльністю людини у напрямку породження нових смислів.

Ми вважаємо, що врахування спрямованості, незалежності, складного нелінійного характеру зв'язку між означеними факторами

активності на особистісному й процесуальному рівнях та симультанності на рівні функціонування психіки створює передумови для переосмислення значення кожного з її видів у процесі життєтворчості особистості й дозволяє перевести подальший аналіз і дослідження проблеми в площину розгляду її життєтворчої активності. На нашу думку, найбільш адекватно уявлення щодо взаємозв'язку й поєднання провідних типів активності життєтворчості можуть бути репрезентовані на рівні виділення специфічної категорії – *життєтворчої активності* як активної і найвищого, суб'єктного рівня.

Зважаючи на те, що процес життєтворчості є цілісною реалізацією всіх потенціалів особистості творця, акмеологічним виявом його буття, під *життєтворчою активністю* ми будемо розуміти особливий, інтегральний вид активності особистості, що складає симультанну єдність її адаптивного, продуктивного, суб'єктного та пізнавального типів, і характеризується цілісністю виявлення на предметному, когнітивному, соціальному й духовному рівнях прояву. З таких позицій життєтворча активність розглядається нами як активність суб'єкта життєтворчості, який свідомо реалізує цільовий або смисловий аспект цілісного буття відповідно до власного творчого задуму.

Запропонований підхід дозволяє розглядати життєтворчу активність особистості як сполучну ланку, крізь яку, за наявності рефле-

ксії, здійснюється взаємозв'язок між процесами адаптації й творчості на рівні самореалізації (саморозвитку, самоактуалізації) як кінцевої мети адаптаційних процесів, з одного боку, та творчості як інтегральної характеристики життєвої активності – з іншого

Висновки. Отже, суб'єктну активність ми розуміємо як тип активності особистості, зорієнтований на усвідомлення особливостей власної взаємодії зі світом, який характеризується свідомим характером діяльності, відповідальністю, спрямованістю на самопізнання та саморозвиток.

У контексті аналізу життєтворчості визначальними виступають такі характеристики суб'єктності, як активність, можливість реалізації в пристосувальному (адаптація) або креативному (творчість, пізнання) напрямках, усвідомлюваність (рефлексія) та відповідальність, що дозволяє розглядати їх як системоутворюючі параметри життєтворчої активності. При цьому відповідальність ми розглядаємо як узагальнену рису суб'єктності, що визначає вектор спрямованості життєтворчої активності особистості в соціумі.

Перспективи подальших досліджень. Теоретичні положення та результати статті не вичерпують проблему розвитку життєтворчості особистості у всій її складності та багатовимірності. Для подальшого дослідження проблеми в психології ми вважаємо перспективними такі напрями: вивчення психологічних особливостей формування життєвої компетен-

тності особистості; індивідуальних особливостей реалізації життєтворчої активності, розширення її типології тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. Посіб. / І.Д.Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Брушлинский А. В. Субъект: мышление, учение, воображение / А.В.Брушлинский. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «Модэк», 1996. – 392 с.
3. Волкова Е. Н. Субъектность как интегративное свойство личности педагога : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. психол. наук / Е. Н. Волкова – Москва, 1992. – 46 с.
4. Коржова Е. Ю. Психологическое познание человека как субъекта жизнедеятельности : автореф. дис. на соиск. науч. степени докт. психол. наук / Е.Ю.Коржова. – СПб., 2002. – 43 с.
5. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В.Петровского и М.Г.Ярошевского. – Ростов-на-Дону, 1998. – 512 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – В 2 т. / С. Л. Рубинштейн. Т. 1. – М.: Педагогика, 1989 – 488 с.
7. Савчин М. В. Духовний потенціал людини / М.В. Савчин. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Івано-Франківськ: Місток НВ, 2010. – 508 с.
8. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении / В.А.Татенко. – К.: Просвита, 1996. – 404 с.
9. Татенко В. О. Про екологічний генезис у Е.Гуссерля та проблему суб'єктивних перетворень психіки в онтогенезі / В.О. Татенко // Психологія і суспільство. — 2004. — №4. — С. 13-36.
10. Татенко В. О. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину / В.О. Татенко // Соц. психол. – 2003. – №1. – С. 60-72.

11. *Философский словарь* / Под ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
12. Якиманская И. С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников / И. С. Якиманская. // *Вопр. психол.* – 1994. – №2. – С. 46–49.
13. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент / В. М. Ямницький. – Одеса: ПНЦ АПН України – СВД Черкасов М.П., 2006. – 362 с.

References (Transliteration):

1. *Bekh I. D. Osobistist u prostori dukhovnogo rozvitku: navch. Posib.* / I.D.Bekh. – K.: Akademvidav. 2012. – 256 s.
2. *Brushlinskiy A. V. Subyekt: myshleniye. ucheniye. voo-brazheniye* / A.V.Brushlinskiy. – M.: Institut prakticheskoy psikhologii; Voronezh: NPO «Modek». 1996. – 392 s.
3. *Volkova E. N. Subyektnost kak integrativnoye svoystvo lichnosti pedagoga : avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. psikhol. nauk* / E. N. Volkova – Moskva. 1992. – 46 s.
4. *Korzhova E. Yu. Psikhologicheskoye poznaniye cheloveka kak subyekta zhiznedeyatel'nosti : avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni dokt. psikhol. nauk* / E.Yu.Korzhova. – SPb.. 2002. – 43 s.
5. *Kratkiy psikhologicheskii slovar* / Pod red. A.V.Petrovskogo i M.G.Yaroshevskogo. – Rostov-na-Donu. 1998. – 512 s.
6. *Rubinshteyn S. L. Osnovy obshchey psikhologii.* – V 2 t. / S. L. Rubinshteyn. T. 1. – M.: Pedagogika. 1989 – 488 s.
7. *Savchin M. V. Dukhovniy potentsial lyudini* / M.V. Savchin. – 2-ge vid.. pererob. ta dop. – Ivano-Frankivsk: Mistok NV. 2010. – 508 s.
8. *Tatenko V. A. Psikhologiya v subyektном izmerenii* / V.A.Tatenko. – K.: Prosvita. 1996. – 404 s.
9. *Tatenko V. O. Pro ekologichniy genesis u E.Gusserlya ta problemu sub'ektivnikh peretvo-ren psikhiki v ontogenezi* /

V.O. Tatenko // *Psikhologiya i suspilstvo*. — 2004. — №4. — S. 13-36.

10. Tatenko V. O. Sotsialno-psikhologichni mekhanizmu vplivu lyudini na lyudinu / V.O. Tatenko // *Sots. psikhol.* — 2003. — №1. — S. 60-72.

11. *Filosofskiy slovar* / Pod red. I.T.Frolova. — M.:Politizdat. 1987. — 590 s.

12. Yakimanskaya I. S. Trebovaniya k uchebnym programam, oriyentirovannym na lichnostnoye razvitiye shkolnikov / I. S. Yakimanskaya. // *Vopr.psikhol.* — 1994. — №2. — S. 46-49.

13. Yamnitskiy V. M. Rozvitok zhittetvorchoї aktivnosti osobistosti: teoriya ta eksperiment / V. M. Yamnitskiy. — Odesa: PNTs APN Ukraїni – SVD Cherkasov M.P.. 2006. — 362 s.

Yamnytsky Vadym

Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of Applied Psychology and Psychotherapy of Rivne State Humanitarian University, Rivne (Ukraine)

SUBJECTIVITY AND RESPONSIBILITY AS A SYSTEMICALLY IMPORTANT PARAMETERS OF LIFE CREATION ACTIVITY OF PERSONALITY

ABSTRACT

The article presents the author's approach to the theoretical solution of the problem of development of Life Creation activity. Life Creation of Person is considered as a process of the implementation of targeted and meaningful aspects of their own lives, regulated by motivation redundancy on the basis of the integrity of the manifestation of the adaptive, creative and subjective activity. The Phenomenology of Life Creation covers a wide problem's space which has three di-

mensions: the potential (Personality crisis), Actual (Life Creation), Boundary (meta-activity level, another kind of being). The Potential level of regulation suggests the development process of Life Creation by individual experiences of appropriate type of crisis. The Actual level suggests the existence of differences between Life Creation types identity and distinguish Life Creation respectively, oriented to Adaptation, to Creation or to the development of the Subject (self). The Boundary level is possible on the basis of Actual implementation in full and characterized by the implementation of own uniqueness in the form of Culture Creation.

Keywords: life creation, subjectivity, creativity, responsibility, activity, cognition.

Ямницький Вадим Маркович

Доктор психологических наук, профессор, заведующий кафедрой практической психологии и психотерапии Ровенского государственного гуманитарного университета, г. Ровно (Украина)

СУБЪЕКТНОСТЬ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЕ ПАРАМЕТРЫ ЖИЗНЕТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Аннотация. В статье представлен авторский подход к теоретическому решению проблемы развития жизнетворческой активности личности. Жизнетворчество личности рассматривается как процесс реализации целевых и смысловых аспектов собственной жизни, регламентированный мотивацией избыточности на основе целостности проявления адап-

тивної, творчої і суб'єктної активності. Осуществлен теоретичний аналіз суб'єктності і відповідальності як системообразуючих параметрів життєтворчої активності. Виділені наступні параметри суб'єктності: цілісність проявлення активності в взаємодії з світом, свідомий характер діяльності, самосвідомість як наслідок свободи вибору. Відповідальність розглядається як узагальнена характеристика суб'єктності, визначаюча вектор спрямованості життєтворчої активності особистості в соціумі.

Ключевые слова: життєтворчість, суб'єктність, відповідальність креативність, активність, знання.